

Mark Twain

ΤΥΡΑΝΝΩΝ ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΥΡΑΝΝΩΝ ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ

ΜΙΚΡΑ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ Νο1
Διεύθυνση σειράς: Κατερίνα Σχινά

ΤΥΡΑΝΝΩΝ ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ

Μετάφραση: Νάσος Ταρκαζίκης
Σημειώσεις: Κατερίνα Σχινά
Διόρθωση: Χρύσα Φραγκιαδάκη

© 2017, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε.
για την ελληνική γλώσσα

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Μάρτιος 2017

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής
τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-581-1

MARK TWAIN

ΤΥΡΑΝΝΩΝ ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ

Μετάφραση Νάσος Ταρκαζίκης

Σημειώσεις Κατερίνα Σχινά

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Ο Μαρκ Τουέιν δήλωσε για πρώτη φορά «είμαι αντιμπεριαλιστής» σε έναν δημοσιογράφο της νεοϋορκέζικης *Herald*, τον Οκτώβριο του 1900. Δύο χρόνια νωρίτερα είχε συναφθεί η Συνθήκη των Παρισίων με την οποία, μετά το τέλος του σύντομου ισπανοαμερικανικού πολέμου, η Ισπανία παραχωρούσε το Πουέρτο Ρίκο, το Γκουάμ και τις Φιλιππίνες στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η Συνθήκη, που σηματοδοτούσε το ουσιαστικό τέλος της Ισπανικής Αυτοκρατορίας και εγκαινίαζε την εποχή της σταδιακής μετατροπής των Ηνωμένων Πολιτειών σε υπερδύναμη, καθόρισε, ανάμεσα σε άλλα βεβαίως ζητήματα, την έκβαση των αμερικανικών προεδρικών εκλογών του 1900. Η ήττα του δημοκρατικού υποψηφίου William Jennings Bryan αποδόθηκε, μεταξύ άλλων, στην αντίθεσή του προς τη Συνθήκη και στη σφοδρή εναντίωσή του προς τις μπεριαλιστικές βλέψεις της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.

Φίλα προσκείμενος προς τον Μπράιαν και θεωρώντας ασύμβατη με τις δημοκρατικές αρχές την μπεριαλιστική ροπή της Αμερικής, ο Μαρκ Τουέιν θα γράψει μια σειρά από αντιμπεριαλιστικά άρθρα, με γνωστότερο το «To the person sitting in darkness» (Προς τον καθήμενον έν σκότει). Ο τίτλος παραπέμπει

---

1. Τα ιστορικά στοιχεία αντλήθηκαν από το άρθρο του Hunt Hawkins «Η ανάμειξη του Μαρκ Τουέιν στο Κίνημα για τη Μεταρρύθμιση του Κονγκό», που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *The New England Quarterly*, vol. 51, No 2 (Ιανουάριος 1978).

ειρωνικά στην περικοπή από το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (4, 16) «ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδεν φῶς μέγα καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς», την οποία πολύ συχνά χρησιμοποιούσαν οι χριστιανοί ιεραπόστολοι όταν αναφέρονταν στους «αγρίους», «ειδωλολάτρες», «απολίτιστους» πληθυσμούς των χωρῶν που κατακτούσαν οι ιμπεριαλιστές, ενώ ταυτόχρονα σατιρίζει τη «φιλοϊμπεριαλιστική» ποίηση του Ράντγιαρντ Κίπλινγκ και δη το ποίημά του «Το ἄχθος του λευκού», στο οποίο, καθώς ἔγραψε ο Τουέιν, «κυριαρχεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ὁ δυτικός πολιτισμὸς εἶναι πεφωτισμένος». Στον «Μονόλογο του βασιλιά Λεοπόλδου», που θα γράψει λίγα χρόνια αργότερα συγκλονισμένος ἀπὸ τις θηριωδίες των Βέλγων στο Κονγκό, θα ειρωνευτεῖ καὶ πάλι τον κίβδηλο ισχυρισμὸ των λευκῶν ὅτι διαυγάζουν με τὸ φως τῆς χριστιανοσύνης τὴ Μαύρη Ἡπειρο, βάζοντας τον εγκληματία Λεοπόλδο να ισχυρίζεται ὅτι ἀνέλαβε τὴ διακυβέρνηση του Κονγκό για να φέρει «τα εἴκοσι πέντε εκατομμύρια ευγενῶν καὶ ἀκακῶν μαύρων ἀπὸ τὸ σκοτάδι στο φως, τὸ φως του ευλογημένου Σωτήρα μας, τὸ φως που ρέει ἀπὸ τον ἅγιο Λόγο Του, τὸ φως που κάνει ἐνδοξο τον ευγενή πολιτισμὸ μας».

Αν, ωστόσο, ὁ «Μονόλογος του βασιλιά Λεοπόλδου» συνιστοῦσε τὸ πιο αιχμηρὸ βέλος στη φαρέτρα του συγγραφέα, δεν ἦταν, ἀσφαλῶς, τὸ μόνο: σατιριστὴς ταγμένος στη στηλίτευση των αποκλίσεων ἀπὸ τὸ ὀρθό, τὸ δέον, ἀφοσιωμένος σε μια πολεμικὴ που ἐπιμένει να υπηρετεῖ τον ἄνθρωπο, να υποδεικνύει, να διορθώνει, εἶχε ἤδη τοξεύσει τον Πόλεμο των Μπόερ –την ἀλληλοεξόντωση Βρετανῶν καὶ Ολλανδῶν

αποίκων στο έδαφος της Νότιας Αφρικής-, την Εξέγερση των Μπόξερ -την εθνικιστική εξέγερση των επαναστατημένων Κινέζων πατριωτών ενάντια σε κάθε ξένη, και ιδιαίτερα ευρωπαϊκή, ιμπεριαλιστική επιρροή στην Κίνα-, τη «Ματωμένη Κυριακή» στην Πετρούπολη του 1905, όταν οι δυνάμεις του Τσάρου έπνιξαν στο αίμα την ειρηνική διαδήλωση 100.000 εργατών και αγροτών. Το ενδιαφέρον του για το Κονγκό και για τα αδιανόητα δεινά που προκάλεσε η απληστία και η αναληγσία του απόλυτου μονάρχη Λεοπόλδου Β΄ του Βελγίου, στον τόπο και στους ανθρώπους του, αφυπνίστηκε τον Οκτώβριο του 1904, όταν τον προσέγγισε, εκ μέρους της Αγγλικής Εταιρείας για τη Μεταρρύθμιση του Κονγκό, ο δημοσιογράφος, συγγραφέας και ειρηνιστής E. D. Morel, ιδρυτής της Εταιρείας από κοινού με τον «ακτιβιστή υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» Roger Casement. Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή.

Βρισκόμαστε στην εποχή που οι «Μεγάλες Δυνάμεις» διαμοίραζαν τα μιάτια της Αφρικής έναντι πινακίου φακής προς τους ντόπιους φυλάρχους. Οι περιγραφές των εξερευνητών που, θαμπωμένοι από τον αμύθητο φυσικό πλούτο και την εξωτική γοητεία της ηπείρου, πλειοδοτούσαν σε υπερθετικά, φλόγιζαν τη φαντασία των Ευρωπαίων ηγεμόνων· δεν ήταν ένας και δύο όσοι διαγκωνίζονταν προκειμένου να αποσπάσουν το μεγαλύτερο κομμάτι στην επικείμενη μοιρασιά της Αφρικής. Για να αποτρέψει τις συγκρούσεις μεταξύ των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων, ο καγκελάριος της Γερμανίας Ότο φον Μπίσμαρκ συγκάλεσε στις 1 Νοεμβρίου 1884 τη Διάσκεψη του Βερολίνου, ευελπιστώντας ότι

θα κατέληγε στη θέσπιση κάποιων κανόνων, βάσει των οποίων θα γινόταν η διανομή των αφρικανικών εδαφών. Συμμετείχαν δεκατέσσερα κράτη, συμπεριλαμβανομένων και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Ο βασιλιάς του Βελγίου Λεοπόλδος Β΄ είχε ήδη εκδηλώσει τις επεκτατικές του διαθέσεις προς το Κονγκό, και τον Απρίλιο του 1884 είχε υπογράψει, μέσω του πράκτορά του, εξερευνητή Henry Morton Stanley, τετρακόσιες πενήντα ιδιωτικές συμφωνίες με τους ντόπιους φυλάρχους. Η Διάσκεψη όχι μόνο αναγνώρισε τις αξιώσεις του, αλλά του πρόσφερε ένα επιπλέον δώρο: του παραχώρησε το Κονγκό όχι ως αποικία του Βασιλείου του Βελγίου, αλλά ως ατομική του ιδιοκτησία.

Σύμφωνα με τη Γενική Πράξη της Διάσκεψης του Βερολίνου, ο Λεοπόλδος δεσμεύτηκε να κρατήσει τη χώρα ουδέτερη και ανοιχτή στο ελεύθερο εμπόριο, να βελτιώσει την «ηθική ευημερία» των ιθαγενών και να καταστείλει το δουλεμπόριο των Αράβων. Ο αντιπρόσωπος των Ηνωμένων Πολιτειών John Kasson, που είχε υποστηρίξει τον Λεοπόλδο στη Διάσκεψη, υπέγραψε τη Γενική Πράξη. Ωστόσο οι αμερικανικές εκλογές του Φεβρουαρίου του 1885 είχαν φέρει στην Προεδρία της χώρας τον δημοκρατικό Grover Cleveland, ο οποίος εναντιωνόταν στην αμερικανική ανάμειξη στην ευρωπαϊκή πολιτική, θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να ενθαρρύνει τα ευρωπαϊκά κράτη να αγνοήσουν το Δόγμα του Προέδρου Monroe². Κι έτσι, ο Κλίβλαντ δεν υπέβαλε τη Γενική

---

2. Το Δόγμα Μονρόε εξέφραζε την πολιτική των ΗΠΑ, που ήταν αντίθετη στην ευρωπαϊκή αποικιοκρατία στη Βόρεια και

Πράξη της Διάσκεψης του Βερολίνου προς επικύρωση στη Γερουσία και οι ΗΠΑ δεν την υπέγραψαν επισήμως, αντίθετα προς τα υπόλοιπα δεκατρία ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία, παραδομένα στον αποικιοκρατικό πυρετό, την ενέκριναν.

Ο Λεοπόλδος άρχισε σύντομα να καταχράται την εξουσία του στο Κονγκό. Στη Συνδιάσκεψη εναντίον της Δουλείας, που έγινε στις Βρυξέλλες στα τέλη του 1889, κέρδισε το δικαίωμα να φορολογεί τις εισαγωγές στο Κονγκό. Οι ΗΠΑ υπέγραψαν επισήμως τη διακήρυξη αυτής της διάσκεψης. Λίγο αργότερα, στις 30 Οκτωβρίου 1892, ο Λεοπόλδος εξέδωσε ένα διάταγμα το οποίο ουσιαστικά έβαζε τέλος στο ελεύθερο εμπόριο. Περιορίσε τους εμπορευόμενους σε μια μικρή έκταση κοντά στον ποταμό Κασάι και παρέδωσε τη υπόλοιπη περιοχή σε ανάδοχες εταιρείες, στις οποίες κατείχε ο ίδιος το μεγαλύτερο μέρος των μετοχών. Προκειμένου να εκμεταλλευτεί το Κονγκό, κατέφυγε σε ένα σύστημα καταναγκαστικής εργασίας, απαιτώντας από τους ιθαγενείς να παρέχουν συγκεκριμένη ποσότητα αγαθών ανά εβδομάδα. Αν οι ιθαγενείς

στη Νότια Αμερική. Σύμφωνα με αυτό, περαιτέρω προσπάθειες των ευρωπαϊκών κρατών να ασκήσουν έλεγχο σε οποιοδήποτε ανεξάρτητο κράτος της Βόρειας ή της Νότιας Αμερικής θα θεωρείτο «εκδήλωση εχθρικής διάθεσης προς τις Ηνωμένες Πολιτείες». Ταυτοχρόνως, το δόγμα σημείωνε ότι οι ΗΠΑ θα αναγνώριζαν και δεν θα παρενέβαιναν στις υφιστάμενες ευρωπαϊκές αποικίες ούτε θα αναμειγνύονταν στα εσωτερικά ζητήματα των ευρωπαϊκών χωρών. Το Δόγμα εκδόθηκε το 1823, σε μια εποχή που σχεδόν όλες οι λατινοαμερικανικές αποικίες της Ισπανίας και της Πορτογαλίας είχαν επιτύχει ή βρίσκονταν στο σημείο να κερδίσουν την ανεξαρτησία τους από τις αυτοκρατορίες της Πορτογαλίας και της Ισπανίας.

αρνούνταν ή αδυνατούσαν να παράσχουν την απαιτούμενη ποσότητα ελεφαντόδοντου ή καουτσούκ, κακοποιούνταν ή ακρωτηριάζονταν, βασανίζονταν ή δολοφονούνταν από τη Force Publique, ένα μισθοφορικό σώμα που είχε συγκροτήσει ο Λεοπόλδος στρατολογώντας Αφρικανούς στρατιώτες από γειτονικές, εχθρικές προς τους Κονγκολέζους, φυλές. Μέσα σε μία δεκαετία, μεταξύ 1895 και 1905, είχαν δολοφονηθεί πάνω από τρία εκατομμύρια ιθαγενείς, σύμφωνα με την εκτίμηση του Έ. Ντ. Μορέλ, ο οποίος, στον πρόλογο της βρετανικής έκδοσης του «Μονολόγου» το 1907, διόρθωνε τον Τουέιν, που ανέβαζε τον αριθμό των νεκρών στα δέκα εκατομμύρια.

Το 1903 η κατάσταση στο Κονγκό είχε φτάσει στο απροχώρητο, οι αφηγήσεις των ιεραποστόλων προκαλούσαν ρίγη αποτροπιασμού στην Ευρώπη και οι διαμαρτυρίες κορυφώνονταν. Τότε, η βρετανική κυβέρνηση ανέθεσε στον πρόξενο Roger Casement να ταξιδέψει στο Κονγκό και να διερευνήσει τις συνθήκες που επικρατούσαν εκεί. Ο Κείζμεντ έφριξε. Συνέταξε με απόλυτη σχολαστικότητα την αναφορά του και την υπέβαλε στο Υπουργείο Εξωτερικών στις αρχές του 1904. Η δημοσίευσή της, στις 11 Φεβρουαρίου της ίδιας χρονιάς, προκάλεσε σάλο και επέσπευσε τη σύσταση της Αγγλικής Εταιρείας για τη Μεταρρύθμιση του Κονγκό. Η Εταιρεία συγκροτήθηκε στις 23 Μαρτίου 1904 και αριθμούσε μεταξύ των υποστηρικτών της δέκα τιτλούχους, μεταξύ των οποίων τον κόμη Norbury, και περίπου σαράντα μέλη της Βουλής των Κοινοτήτων.

Παράλληλα διογκωνόταν και στις ΗΠΑ το κίνημα διαμαρτυρίας εναντίον των μεθόδων του Λεοπόλδου.

Πρωτοστατούσε ο William Morrison, ένας πρεσβυτεριανός ιεραπόστολος από τη Βιρτζίνια που είχε μόλις επιστρέψει στην Αμερική ύστερα από επτάχρονη θητεία στο Κονγκό, μια «οδυνηρή μαθητεία στη φρίκη», όπως χαρακτηριστικά έγραψε ο ίδιος. Στις 19 Απριλίου 1904 παρουσιάστηκε στην αμερικανική Γερουσία η *Αναφορά περί των Συνθηκών που επικρατούν στο Ανεξάρτητο Κράτος του Κονγκό* εν είδει πορίσματος μιας «Διάσκεψης Ιεραποστολικών Κοινοτήτων», στην οποία παρευρισκόταν και ο Μόρρισον. Πρόεδρος ήταν ο δρ. Thomas Barbour, γραμματέας εξωτερικών υποθέσεων της Αμερικανικής Ιεραποστολικής Ένωσης Βαπτιστών. Όταν η κυβέρνηση αρνήθηκε να αναλάβει δράση, ο δρ. Μπάρμπουρ ζήτησε από τον ιδρυτή της αγγλικής εταιρείας Έ. Ντ. Μορέλ να επισκεφθεί τις Ηνωμένες Πολιτείες και να βοηθήσει στη δημιουργία ενός ισχυρότερου κινήματος διαμαρτυρίας.

Ο Μορέλ έφτασε στην Αμερική στις 21 Σεπτεμβρίου του 1904. Στην Ουάσινγκτον, παρουσίασε ένα memorandum στον πρόεδρο Ρούσβελτ και συναντήθηκε με τον υπουργό Εξωτερικών Τζον Χέι. Ύστερα πήγε στη Βοστώνη όπου μίλησε στη 13η Διεθνή Διάσκεψη Ειρήνης· στη διάρκεια της επίσκεψης του Μορέλ, ιδρύθηκε ο αμερικανικός κλάδος της Εταιρείας για τη Μεταρρύθμιση του Κονγκό από τον δημοσιογράφο και κοινωνιολόγο Robert Park. Αλλά την ίδια εποχή που οργανωνόταν στην Αμερική το κίνημα για την μεταρρύθμιση στο Κονγκό, ο βασιλιάς Λεοπόλδος δημιουργούσε μια ευνοϊκή για τον ίδιο ομάδα πίεσης, με πρόεδρο τον Βέλγο πρέσβη στην Ουάσινγκτον βαρόνο Ludovic Moncheur και μέλη τον Henry

Kowalsky, έναν δικηγόρο από το Σαν Φρανσίσκο, τον Alfred Nerinx, λέκτορα στο Πανεπιστήμιο Τζορτζ Ουάσινγκτον, τον Henry Wellington Wack, επιμελητή εκδόσεων και συγγραφέα, και τον James Whiteley, πρόξενο του Κονγκό στη Βαλτιμόρη.

Τότε, ο Μορέλ σκέφτηκε να στραφεί στον δεδηλωμένο αντιιμπεριαλιστή Μαρκ Τουέιν. Εννέα μέρες προτού επιστρέψει στην Αγγλία, στις 10 Οκτωβρίου 1904, ο Μορέλ έγραψε στον Τουέιν και του πρότεινε να συναντηθούν, ελπίζοντας, όπως σημείωνε, ότι «θα κινήσουμε το ενδιαφέρον σας και θα εξασφαλίσουμε την στήριξή σας πάνω στο θέμα της κατάχρησης εξουσίας που παρατηρείται στο Κονγκό». Ο Τουέιν ανταποκρίθηκε αμέσως: κάλεσε τον Μορέλ στο σπίτι του για φαγητό και του υποσχέθηκε «να θέσει την πένα του στην υπηρεσία των ιθαγενών του Κονγκό». Προτού φύγει από τη χώρα, ο Μορέλ έστειλε στον Τουέιν ένα «πακέτο με κείμενα σχετικά με το Κονγκό» και υποσχέθηκε να του ταχυδρομήσει ένα αντίγραφο του τελευταίου βιβλίου του με τίτλο *Η διακυβέρνηση του βασιλιά Λεοπόλδου στην Αφρική*.

Ο Τουέιν ρίχτηκε αμέσως στη δουλειά. Άρχισε να γράφει τον «Μονόλογο του βασιλιά Λεοπόλδου» τον Δεκέμβριο του 1904 και τον τελείωσε λίγο πριν εκπνεύσει ο Φεβρουάριος του 1905. Παράλληλα συνέθετε και έναν δεύτερο δραματικό μονόλογο, παρακινημένος από την αγριότητα με την οποία, τη «Ματωμένη Κυριακή» της 9ης Ιανουαρίου 1905, είχαν αντιμετωπιστεί από την Ανακτορική Φρουρά του τσάρου Νικολάου οι ειρηνικοί διαδηλωτές, εργάτες και αγρότες, που με επικεφαλής τον ιερέα Γκεόργκι Γκαπόν είχαν συγκεντρω-

θεί έξω από τα Χειμερινά Ανάκτορα εκλιπαρώντας τον «πατερούλη» να ακούσει επιτέλους τα αιτήματά τους. Ήταν ο «Μονόλογος του Τσάρου», που θα δημοσιευόταν τον Μάρτιο του 1905 στο περιοδικό *North American Review*: μετά τον Λεοπόλδο, ο συγγραφέας είχε περιλάβει έναν ακόμη τύραννο, απεικονίζοντάς τον να προσπαθεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του και τις πράξεις του, σε μια εξοργιστική, στην ανεπάρκειά της, προσπάθεια αυτοδικαίωσης.

Πρώτες άκουσαν τον «Μονόλογο του βασιλιά Λεοπόλδου» η γραμματέας τού Τουέιν Isabel V. Lyon και η κουνιάδα του, κυρία Crane. Στις 22 Φεβρουαρίου 1905, η δεσποινίς Λάιον σημείωσε στο ημερολόγιό της:

«Χθες ο κύριος Κλέμενς διάβασε τον “Μονόλογο του βασιλιά Λεοπόλδου” στην κυρία Κρέιν και σε μένα. Μας είχε κοπεί η ανάσα, τα γόνατά μας είχαν λυθεί από τη συγκίνηση, όταν πια έπαψε να διαβάζει τα ωμά, ψυχρά και τόσο αληθινά λόγια που κυλούσαν από τα εγκληματικά χείλη του Λεοπόλδου. Τρομερό – είναι τόσο τρομερά απεικονισμένα τα πάντα, ώστε ο κύριος Κλέμενς μάλλον θα υποχρεωθεί κόψει ορισμένες παραγράφους. Είναι βέβαια κρίμα· αν δεν το κάνει, όμως, φοβάμαι ότι το κείμενο θα αποδειχθεί πολύ βαρύ για το στομάχι των αναγνωστών και των κυβερνήσεων».

Ωστόσο, ο «Μονόλογος» θα έπεφτε πολύ βαρύς και για το στομάχι των εκδοτών. Όταν ο Τουέιν τον υπέβαλε στον εκδοτικό του οίκο, τον Harper and Brothers, προκειμένου να δημοσιευτεί στο περιοδικό *North American Review* όπως και τα άλλα αντιμπερια-

λιστικά του κείμενα, οι υπεύθυνοι τον απέρριψαν. «Η επιχείρηση είχε επιφυλάξεις ως προς το αν θα ήταν συνετό, από εμπορική άποψη, να βουτήξει στο βρομερό κοπροδοχείο του Λεοπόλδου» έγραψε στον Μορέλ ο Τουέιν, ουσιαστικά απολογούμενος. «Οι εκδότες μου είναι απολύτως προσκολλημένοι στο συμβόλαιο που έχουμε υπογράψει και αδυνατώ να τους μεταπείσω». Ωστόσο δεν μπόρεσε να κρύψει τον θυμό του από τους ανθρώπους που εμπιστευόταν. Εκμυστηρεύτηκε στη δεσποινίδα Λάιον την πεποίθησή του ότι για την απόρριψη του «Μονολόγου» ευθυνόταν ο επιμελητής του, Frederick Duneka, ο οποίος ως καθολικός ήταν ευνοϊκά διακείμενος προς τον επίσης καθολικό Λεοπόλδο, ενώ αργότερα υπαινίχθηκε ότι «ήταν πιθανότερο ο Λεοπόλδος να εξαγόρασε την σιωπή του Harper».

Η μόνη λύση για τη δημοσίευση του «Μονολόγου» ήταν να αναλάβει την κυκλοφορία του, εν είδει προσούρας, η Αμερικανική Εταιρεία για τη Μεταρρύθμιση στο Κονγκό. Ο Τουέιν είχε αρχίσει να γίνεται ανυπόμονος. Η πρώτη έκδοση δημοσιεύτηκε στα τέλη του Σεπτεμβρίου 1905, συμπεριλαμβάνοντας αρκετές φωτογραφίες ακρωτηριασμένων ιθαγενών, όπως επιθυμούσε ο συγγραφέας. Το φυλλάδιο πουλιόταν έναντι είκοσι πέντε σεντς και ο Τουέιν δώρισε όλα τα έσοδα στην Εταιρεία. Η ανταπόκριση του κοινού ήταν θερμή, όμως η κριτική αγνόησε το έργο. Στις 7 Οκτωβρίου 1905, ο δρ. Τόμας Μπάρμπουρ, μέλος πλέον της Εταιρείας για τη Μεταρρύθμιση του Κονγκό, έγραψε στον Τουέιν: «Νομίζω πως δεν υπάρχει αμφιβολία ότι εχθρικές προς τον “Μονόλογο” ενέργειες αποτρέπουν τα κριτικά σχόλια, ωστόσο θα δυσκολευτούν πολύ να

εμποδίσουν τη διάδοση του βιβλίου». Παράλληλα, η πλευρά του Λεοπόλδου ανέλαβε δράση εναντίον του Τουέιν. Όταν κυκλοφόρησε η βρετανική έκδοση του «Μονολόγου», εμφανίστηκε ένα ανώνυμο φυλλάδιο με τίτλο «Μια απάντηση στον Μαρκ Τουέιν», τυπωμένο στις Βρυξέλλες, που παρέθετε αποσπάσματα από τον «Μονόλογο» συνοδευόμενα από φωτογραφίες και δηλώσεις ταξιδιωτών που διέψευδαν τις καταγγελίες του συγγραφέα. «Η αλήθεια θα λάμψει στις σελίδες που ακολουθούν, όπου και εν συνόψει καταδεικνύεται τι είναι το Κράτος του Κονγκό – όχι πάντως η κόλαση που παρουσιάζει το νοσηρό μυαλό του γράφοντος» διατεινόταν ο ανώνυμος συντάκτης της «Απάντησης» στην εισαγωγή του. Αλλά δεν ήταν πειστικός – προφανώς γιατί η δημοσίευση φωτογραφιών από τέσσερα ανέπαφα χωριά και «ευτυχισμένους αγρίους» ήταν αδύνατον να αντισταθμίσει τη φρίκη που γεννούσαν στους Ευρωπαίους οι φωτογραφίες με ακρωτηριασμένους και αλυσοδεμένους ιθαγενείς, οι οποίες είχαν συμπεριληφθεί στην έκδοση του «Μονολόγου».

Μετά τη δημοσίευση του «Μονολόγου», ο Τουέιν επέδειξε έντονη δραστηριότητα στο θέμα του Κονγκό. Στις 23 Νοεμβρίου 1905 ορίστηκε πρώτος αντιπρόεδρος της Εταιρείας για τη μεταρρύθμιση στη χώρα, με πρόεδρο τον ψυχολόγο και πρόεδρο του Πανεπιστημίου Κλαρκ, G. Stanley Hall. Τον ίδιο μήνα έγραψε το δεύτερο άρθρο του για το Κονγκό, με τίτλο «Ευγνώμονα συναισθήματα». Εδώ, ο Τουέιν αποκαλούσε την Αμερική «επίσημο ανάδοχο του Νεκροταφείου του Κονγκό» και υπογράμμιζε ακόμη περισσότερο τη σχέση ανάμεσα στις ΗΠΑ και στον Λεοπόλδο:

«Υπάρχουν πολλά για τα οποία είμαστε ευγνώμονες» έγραφε. «Πάνω απ' όλα (πολιτικά) επειδή ο πρωτότοκος υιός της Αμερικής, ο ένας και μοναδικός υιός, πολυαγαπημένο παιδί της καλόπιστης αθωότητάς της και της παρθενικής της κλίνης, ο Βασιλεύς Λεοπόλδος των Νεκροθαπτών, μας φορτώθηκε για έναν ακόμη χρόνο· και βεβαίως επειδή η Νεκροταφική του Κοινοπραξία στο Κονγκό μέσα σε έναν και μόνο μήνα κάνει περισσότερη δουλειά απ' όση έκανε ο Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος στους δεκαεπτά μήνες που διήρκεσε».

Λίγο πριν εκπνεύσει το 1905, ο Τουέιν έγραψε ένα ακόμη άρθρο, που έμεινε αδημοσίευτο. Αργότερα, ο βιογράφος και διαχειριστής των πνευματικών του δικαιωμάτων Albert Bigelow Paine το τιτλοφόρησε «Περί του Λεοπόλδου, ενόψει του 1906». Στο κείμενο αυτό ο Τουέιν αναφερόταν στην ιστορία του Κονγκό, επέκρινε την αμερικανική κυβέρνηση για την στήριξη που είχε προσφέρει στον μονάρχη (προφανώς αγνοώντας ότι η Αμερική δεν είχε τελικώς επικυρώσει την Γενική Πράξη της Διάσκεψης του Βερολίνου), αλλά τελείωνε αισιόδοξα, με την ελπίδα ότι ο τύραννος θα παραπεμπόταν στο δικαστήριο της Χάγης. Φρούδα ελπίδα. Το μόνο που κατόρθωσε η Αγγλική και η Αμερικανική Εταιρεία για τη Μεταρρύθμιση του Κονγκό ήταν να ευαισθητοποιήσει το Καθολικό και το Εργατικό Κόμμα του Βελγίου, τα οποία έπεισαν το βελγικό κοινοβούλιο να απαιτήσει από τον Λεοπόλδο να αποποιηθεί την ιδιοκτησία του «Ελεύθερου Κράτους του Κονγκό» και να το παραχωρήσει στο Βέλγιο. Κι έτσι, από το 1908 ως τα μέσα του 20ού αιώνα, οπότε και απέκτησε την ανεξαρτησία του, το Ελεύθερο Κράτος του Κονγκό

μεταβλήθηκε σε βελγική αποικία υπό τον έλεγχο του Κοινοβουλίου με το όνομα Βελγικό Κονγκό. Έναν χρόνο αργότερα ο Λεοπόλδος πέθανε, ύστερα από σαράντα τέσσερα χρόνια στον θρόνο – και πολύ σύντομα ξεκίνησε η περίοδος της «Μεγάλης Λήθης», όπως την ονόμασε χαρακτηριστικά ο συγγραφέας Adam Hochschild στο έργο του *Το φάντασμα του Λεοπόλδου*. Έχοντας εγγραφεί στη μνήμη των υπηκόων του ως ο «Οικοδόμος-Βασιλιάς», λόγω των πολλών δημόσιων έργων που έγιναν την περίοδο της βασιλείας του, ο Λεοπόλδος έπαψε σύντομα να μνημονεύεται ως αιμοσταγής τύραννος, και η αποικιοκρατική, εγκληματική του δράση περιβλήθηκε τον μανδύα του ευεργετικού «εκπολιτισμού». Στην προκυμαία του δημοφιλούς βελγικού θερέτρου Μπλάνκενμπέργκε, ένα μνημείο απεικονίζει δυο αποίκους ως ήρωες που προστατεύουν μια απελπισμένη ιθαγενή από το Κονγκό και το παιδί της· στο Αρλόν του Βελγίου το άγαλμα του Λεοπόλδου φέρει την επιγραφή: «Ανέλαβα το έργο στο Κονγκό προς όφελος του πολιτισμού και για το καλό του Βελγίου». Στην Οστάνδη, ένα γλυπτό μνημείο φιλοτεχνημένο το 1931 παρουσιάζει τον Λεοπόλδο ανάμεσα σε ευγνώμονες Βέλγους ψαράδες και ιθαγενείς από το Κονγκό. Στην επιγραφή κάτω από το σύμπλεγμα των ιθαγενών, ο περαστικός διαβάζει «Εις ένδειξη ευγνωμοσύνης των ανθρώπων του Κονγκό προς τον Λεοπόλδο II, που τους απελευθέρωσε από τον ζυγό των Αράβων». Για χρόνια, το μνημείο αποτελούσε χαρακτηριστικό δείγμα στρέβλωσης της ιστορίας, εξωραϊσμού του παρελθόντος, επικύρωσης της αποικιοκρατίας. Αλλά το 2004 μια ομάδα ακτιβιστών έκοψε το χέρι ενός από τους ιθα-

γενείς του συμπλέγματος, για να υπενθυμίσει τις θηριωδίες που είχαν διαπραχθεί στην Αφρική – και το δημοτικό συμβούλιο της πόλης, παρά την αποδοκιμασία του βανδαλισμού, αποφάσισε να μην αποκαταστήσει το άγαλμα, αλλά να το αφήσει έτσι, χωρίς χέρι.

Πράγματι, η λήθη όλα τα λειαιίνει, όλα τα καλύπτει. Οι κυρίαρχες αφηγήσεις είναι πιο ισχυρές, οι άνθρωποι ξεχνούν, υποτάσσονται, σιωπούν μπροστά στην τυραννία, όχι μονάχα επειδή φοβούνται, αλλά και επειδή ο αυταρχισμός παραλύει τις συνειδήσεις, αμβλύνει τις αντιστάσεις. Ο Μαρκ Τουέιν το γνώριζε, ακόμη κι όταν έθετε την πένα του στην υπηρεσία των αδυνάμων του Κονγκό, προσπαθώντας να διεγείρει τα ανθρωπιστικά αισθήματα των Αμερικανών και την απέχθειά τους προς την τυραννία. Είναι διάχυτη στο κείμενό του η αμφιβολία του για τη δυνατότητα να επηρεάσει, η απαισιοδοξία του, και μαζί μια υπόρρητη αποδοκιμασία του ανθρώπινου γένους. Ήδη από τα μέσα του 1890, μετά τον θάνατο των δύο θυγατέρων και της συζύγου του, ο σπινθηροβόλος χιουμορίστας, ο δημοκρατικός οπτιμιστής, είχε παραχωρήσει τη θέση του σε έναν απαισιόδοξο σαρκαστή που έβαινε προς τη μισανθρωπία, απογοητευμένος από την ανθρώπινη κατάσταση. «Αλλόκοτη ράτσα, στ' αλήθεια, οι άνθρωποι!» μονολογεί ο Λεοπόλδος, διά χειρός Τουέιν. «Βρίσκουν σφάλματα σ' εμένα και στις δραστηριότητές μου, και ξεχνούν ότι κανένας από εμάς τους ηγεμόνες δεν θα μπορούσε να υπάρξει ούτε για μία ώρα χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Είναι οι συνεργοί και παντοδύναμοι προστάτες μας. Είναι το οχυρό μας, οι φίλοι μας, το φρούριό μας».

Οι τελευταίες παράγραφοι γίνονται ακόμη πιο πι-

κρές, σχεδόν αποθαρρυντικές. Ο Λεοπόλδος φέρεται να διαβάζει, από ένα μεταρρυθμιστικό φυλλάδιο, το ακόλουθο απόσπασμα: «Φαίνεται παράξενο να βλέπει κανείς έναν βασιλιά να καταστρέφει ένα έθνος και να ερημώνει μια χώρα μόνο και μόνο προς χάριν του άθλιου χρήματος, και αποκλειστικά και μόνο γι' αυτό. [...] Και, ναι λοιπόν, είναι μυστήριο, αλλά δεν θέλουμε να αντικρίσουμε κατάματα όλη αυτήν τη φρίκη [...] Ανατριχιάζουμε και αποστρέφουμε το βλέμμα όταν τη διαβάζουμε στον Τύπο».

Η ανάγνωση τελειώνει και ο Λεοπόλδος σχολιάζει, απευθυνόμενος σε όλους εκείνους που πολύ εύκολα αποστρέφουν το βλέμμα, και ακόμα πιο εύκολα λησμονούν: «Μα και βέβαια – ΑΥΤΗ ΕΙΝΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΟΥ. Και, σίγουρα, θα συνεχίσετε να αντιδράτε μ' αυτόν τον τρόπο. Το γνωρίζω καλά το ανθρώπινο γένος».

***

Πρωτοδιάβασα τον «Μονόλογο του βασιλιά Λεοπόλδου» μαθήτρια γυμνασίου, μεσούσης της χούντας, από ένα τομίδιο που υπήρχε στη βιβλιοθήκη του πατέρα μου, εκδομένο το 1966 από το *Θεμέλιο*. Θυμάμαι πως αντηχούσε για καιρό στ' αυτιά μου εκείνη η χαμηλόφωνη οριστικότητα της φράσης «Το γνωρίζω καλά το ανθρώπινο γένος». Δεν την έλεγε ο Λεοπόλδος, την έλεγε ο Μαρκ Τουέιν, και μαζί του όλοι εκείνοι οι απαισιόδοξοι που η πικρία τους είναι το άλλο πρόσωπο του βαθύτατου ανθρωπισμού τους.

Κατερίνα Σχινά

Δύο μνημειώδη έργα πολιτικής σάτιρας, από τον πιο ευαίσθητο πολιτικά και κοινωνικά Αμερικανό συγγραφέα του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού. Στο πρώτο, τον «Μονόλογο του Βασιλιά Λεοπόλδου», ο Μαρκ Τουέιν καταγγέλλει την εγκληματική διακυβέρνηση του βασιλιά Λεοπόλδου Β΄ του Βελγίου στο Κονγκό· στο δεύτερο, ειρωνεύεται τον αδύναμο τσάρο της Ρωσίας Νικόλαο Β΄, ο οποίος, έχοντας μόλις πνίξει στο αίμα μια ειρηνική διαδήλωση έξω από τα Χειμερινά Ανάκτορα, νιώθει την εξουσία του να κλονίζεται και αναζητεί στήριγμα στα εμβλήματα του αξιώματός του. Δύο έξοχα δείγματα πολιτικής εγρήγορσης και συγγραφικής τόλμης.

ΜΙΚΡΑ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

Μπορεί ένα βιβλίο να αλλάξει τον κόσμο; Και ναι και όχι. Μπορεί να αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον εαυτό μας και τους άλλους, να διαφωτίσει, να εξοργίσει, να προκαλέσει, να παρηγορήσει. Μπορεί να εμπνεύσει συζητήσεις, διαφωνίες, ακόμη και πολέμους ή επαναστάσεις, και σίγουρα μπορεί να πλουτίσει απεριόριστα τη ζωή. Στη σειρά φιλοξενούνται σημαντικά κείμενα μεγάλων στοχαστών, πρωτοπόρων, ριζοσπαστών και οραματιστών που οι ιδέες τους συγκλόνισαν τις κοινωνίες, αναστάτωσαν τα πολιτισμικά δεδομένα της εποχής τους και διαμόρφωσαν τον κόσμο όπως τον ζούμε σήμερα.

ISBN 978-960-569-581-1

9 789605 469581

Κωδ. μηχ/σης 25.251

www.epbooks.gr